
UDK 336.7(497.5)(091)
737.1(497.5)(091)
Izvorni znanstveni članak
Primljen 6. III. 2013.

MILJENKO BREKALO ♦ MILE LASIĆ
Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“,
Zagreb / Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru
miljenko.brekalo@pilar.hr / mile.lasic@pfmo.ba

HRVATSKI NOVAC – INTEGRALNI DIO SUVERENITETA REPUBLIKE HRVATSKE

Sažetak

U ovom se članku govori o pravno-političkom kontekstu nastanka novca na hrvatskom političkom prostoru. Naime, detaljno je dan povijesno-pravni prikaz od grčkih vremena, odnosno najstarijeg hrvatskog novca kralj Andrija II. do današnjeg službenog novca Republike Hrvatske. Pored pravno-povijesnih aspekata službene hrvatske valute, obrađena je i njegova sudbina nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju i Europsku monetarnu uniju odnosno eurozonu.

Ključne riječi: hrvatski novac, hrvatski novčani suverenitet, hrvatska državnost, Republika Hrvatska, Europska unija, EMU, eurozona

Uvod

Novčani suverenitet, kao sastavni dio ukupnog državnoga suvereniteta, pojavio se krajem devetnaestoga stoljeća, naime, tada su sve suvremene države toga vremena normativno uredile svoje novčane sustave.

Prema Savignyju: „Osnova svakog novčanog sustava kao pravnog uređenja novčanih odnosa u zemlji je novčana jedinica, i prva i glavna manifestacija novčane suverenosti je njeno određenje, njezino definiranje. U izravnoj vezi s time je i određivanje onih pokretnih tjelesnih stvari kojima se ta novčana jedinica, kao jedinica apstraktne imovinske moći, po pravilu prenosi.“¹

Novčani suverenitet je dio ukupnog državnog suvereniteta na temelju kojega država kao subjekt međunarodnog prava autonomno uređuje svoj novčani sustav. Glavna obilježja novčanog suvereniteta su: autonomno donošenje novčanih propisa, ustanovljenje nacionalne novčane jedinice, određenje vrijednosti novčane jedinice i način održanja te vrijednosti, određenje oblika novčanica i kovanica kao platežnog i prometnog sredstva, ustroj novčanih tijela koja će voditi novčanu politiku i određivati njihova ovlaštenja, denominacija, proglašenje prisilnog tečaja novca, povlačenje iz optjecaja pojedinih novčanica i kovanoga novca, reguliranje platnoga prometa uključivši i razna ograničenja plaćanja u tuzemstvu i inozemstvu. Prigodom kreiranja svoga novčanog suvereniteta država ne snosi nikakvu odgovornost za eventualne posljedice koje bi zbog toga mogle zadesiti neku drugu državu ili strane državljane.²

1. Povijest novca u Hrvata

Na hrvatskom nacionalnom području prilično kasno se pojavio kovani novac, što se naročito odnosilo na domaća izdanja novca. Najstariji kovani novac koji se pojavio na hrvatskom nacionalnom području bili su srebrni i bakreni novci koje su kovali raniji grčki gradovi u Dalmaciji. Novac s otoka Hvara (Farosa) potječe iz četvrtog stoljeća prije Krista,

1 V. MEICHSNER, *Osnove monetarnog prava*, Informator, Zagreb, 1981., str. 4.

2 Usp. M. BREKALO, *Monetarni suverenitet i eurozona*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2011., str. 59.-63.

a na otoku Visu aktivnost kovanja novca je zabilježena s kraja trećeg pa sve do sredine prvog stoljeća prije Krista. U kasnijem povijesnom razdoblju, kada je hrvatski nacionalni prostor bio u sastavu Rimskog Carstva, u optjecaju je bio rimski novac, nakon toga, sve do četrnaestog stoljeća, bizantski, franački, frizaški, mađarski, austrijski i venecijanski ili mletački novac.³

Rimski novac u prvom razdoblju Rimskog Carstva kovan je isključivo u Rimu, ali se od vremena cara Dioklecijana počeo kovati i u drugim gradovima Carstva. Tako je sa sigurnošću utvrđeno da je najstarija rimska državna kovnica na hrvatskom nacionalnom prostoru bila osnovana u trećem stoljeću u Sisciji, današnjem Sisku.

Za robno-novčani promet na hrvatskim nacionalnim prostorima u srednjem vijeku od posebnog značenja su bila tri novčana sustava, to su: franački sustav koji je u devetom stoljeću uveo Karlo Veliki; sustav *frizaških denara* koji je uveden sredinom dvanaestog stoljeća, dobio naziv po kovnici novca u Frizahu u Koruškoj; mađarski novčani sustav iz dvanaestog i kasnijih stoljeća.

Hrvatskim najstarijim kovanim novcem smatraju se srebrni *denari* i *poludenari* koje je u Zagrebu kovao mađarski kralj Andrija II., kao herceg hrvatski,⁴ krajem dvanaestog i početkom trinaestog stoljeća, točnije od 1197. do 1204. godine. Ove kovanice imale su natpis «*Andreas dux Croatiae*». Po izgledu ove kovanice su sličile *frizaškom denaru*, a težina mu je iznosila 0,94 gram finoće srebra 800/1000.⁵

Mađarski kraljevi, počevši od Bele IV. (1235.-1270.), kovali su novac i za Slavoniju. Tijekom svoje vladavine Mađari su Slavonijom upravljali kao banovinom te je istom novcu dano ime *slavonski banovci*. Ovaj je novac od 1256. godine kovan u Pakracu, a od 1260. godine u Zagrebu,

3 Usp. I. MIRNIK, „Novac i njegova uloga u srednjovjekovnoj Hrvatskoj i Slavoniji“, *Crkvena kulturna dobra* br. 5, Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2008., str. 125.-143.

4 Herceg je naslov koji se u hrvatskoj historiografiji rabi za najvišeg kraljeva zamjenika u Hrvatskoj. Izvorno se u ranosrednjovjekovnom germanskom vojnom sustav koristio u značenju vrhovnog vojnog zapovjednika. Latinski prijevod tog izraza bio je *dux*.

5 Usp. I. DOLENEC, *Hrvatska numizmatika: kovani novac, papirni novac, radne marke, privatna izdanja kovanog novca – žetoni: od početka do danas*, Prvi hrvatski bankovni muzej Privredne banke Zagreb, Zagreb, 1993., str. 21.-22.

a s njegovim kovanjem se prestalo 1360. godine. Tijekom 104 godine kovanja, *slavonski banovci* su ostali nepromijenjeni po tipu i veličini, promjer im je iznosio 1,6 cm, a težina 0,96 g srebra uvijek iste finoće. Novac kovan u zagrebačkoj kovnici bio je vrlo cijenjen i rado je uziman i zbog čistoće srebra iz kojeg je kovan i zbog ljepote izradbe.⁶

Dalmatinski grad Spalatum, današnji Split, sredinom trinaestog stoljeća, po uzoru na mađarski novac, počeo je kovati pet tipova svog autonomnog novca.⁷ Međutim, temeljem mletačkog odobrenja, i dugi dalmatinski gradovi, Šibenik, Zadar, Trogir i Hvar, počeli su kovati bakreni i djelomično srebrni novac. Na aversu kovanica nalazio se lav sv. Marka, na reversu svetac zaštitnik odnosnog grada.⁸ Početkom petnaestog stoljeća u Splitu je herceg Hrvoje Vukčić Hrvatinić kovao svoj srebrni novac *groš* s likom mučenika i gradskog zaštitnika sv. Duje. Hrvatinić je kovao četiri vrste kovanica, i to: *gross s obiteljskim grbom*, *gross s vojvodskim grbom*, polovicu *grossa – dinar* i četvrtinu *grossa – poludinar*.⁹

U ranom srednjem vijeku tijekom vladavine Bizanta na Balkanu, kao i kod drugih država pod bizantskim utjecajem, u Dubrovačkoj Republici se rabi bizantski novac, zlatni *solidus* te srebrne i bakrene kovanice. Nakon toga, tijekom vladavine Mletaka (1205.-1358.), bizantski novac je zamijenjen mletačkim srebrnim *grošem* ili *matapanom* kojem se 1284. godine pridružio i mletački *zlatni dukat* ili *cekin*. Vlastiti dubrovački novčani sustav predstavlja kombinaciju bizantskog i mletačkog novčanog sustava. Godine 1337. i Dubrovčani su počeli kovati svoj vlastiti novac – *dinar (grossi)*, s likom sv. Vlahe, zaštitnika grada, i s natpisom koji je kazivao da je to dubrovački novac. Dubrovački novčani sustav sastojao se od bakrenog i srebrnog novca u odnosu 30 bakrenih *minca* = 1 *gross*. Bakreni novac kopuća kovan je u Dubrovniku prije 1294. godine, godinu dana prije velikog požara, a srebrni *gross* tek početkom četrnaestog stoljeća, točnije 1337. godine, ove kovanice su na aversu imale sv. Vlašu, a na reversu Isusa Krista, a kovanice su imale standardiziranu težinu od 1,951 g. Zbog utjecaja raznih političkih (promjena zemlje zaštitnice)

6 Usp. *isto*, str. 30.-31.

7 Usp. *isto*, str. 66.

8 Usp. *isto*, str. 91.-95.

9 Usp. *isto*, str. 67.

i elementarnih nepogoda (zemljotres 1520. i 1667. i kuga 1527.), dubrovački novac kontinuirano je mijenjao svoje oblike, težinu, vrijednost i nazive. Između ostalog, dubrovački je novac tijekom šesnaestog i sedamnaestog stoljeća kovan u velikim količinama, ali uz smanjenje težine i finoće plemenitog metala, a poradi čega je početkom sedamnaestog stoljeća dobio naziv *dinarić*. Godine 1683. Dubrovčani su pristupili kovanju srebrnog perpera (1 *perper* = 12 *dinarića*), a 1725. godine počeli su s kovanjem talira (1 *talir* = 60 *dinarića*) i *polutalira*, prema uzoru na austrijski novčani sustav. Krajem osamnaestog stoljeća kovali su *libretine* (1 *libretina* = 2 *srebrna dukata* ili 80 *dinarića*). U razdoblju od 1337. do 1803. godine u Dubrovniku se kontinuirano kovao novac raznih vrsta, ukupno petnaest. Novac je kovan u vlastitoj kovnici, koja se od šesnaestog stoljeća nalazila u poznatoj dubrovačkoj palači Sponza ili Divona, a njezine posljednje kovanice bili su *perperi* i *poluperperi* iz 1801.-1803. godine, čiji je sadržaj srebra bio ispod 50% njihove težine. Tom serijom kovanica je završena novčana aktivnost Dubrovnika jer je 25. svibnja 1806. godine u njega ušla francuska okupacijska vojska, a 31. siječnja 1808. godine je ukinuta Dubrovačka Republika. Nakon francuske u siječnju 1814. u Dubrovnik je ušla austrijska vojska, to stanje je potvrđeno godinu dana kasnije Bečkom konvencijom.¹⁰

Hrvatski banovi, braća Pavao I. Šubić Bribirski i Mladen I. Šubić Bribirski i Pavlov sin Mladen II. Šubić Bribirski, kovali su novac u Bosni, ali na hrvatskom tlu. Hrvatski ban Pavao I. Šubić Bribirski (oko 1245. do 1. svibnja 1312.) bio je hrvatski velikaš koji je krajem trinaestog stoljeća vladao čitavom Hrvatskom od Gvozda do Neretve, Dalmacijom, krajem 1299. godine svome imenu pridodao je titulu gospodara Bosne (*dominus Bosnae*).¹¹ U to vrijeme bio je jedna od najutjecajnijih političkih i vojnih figura na području Hrvatske, Ugarske i Bosne. Naime, Hrvatska se tada nalazila u personalnoj uniji s Ugarskom (1102.-1527.), a na čelu koje se nalazila ugarska dinastija Arpadovića (1102.-1301.). Unatoč toj činjenici Hrvatska i Dalmacija su u ekonomskom pogledu bile nezavisne

¹⁰ Usp. *isto*, str. 44.-59.

¹¹ Usp. F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata, pregled povijesti hrvatskog naroda 600.-1526.*, prvi dio, Logos, Split, 2004., str. 201.-202.

od Ugarske. Prema tome, imale su pravo kovanja novca (*ius cudendae monetae*) i njegova puštanja u optjecaj.

Novci bana Pavla kovani su, izgledom i težinom po uzoru na suvremene mletačke *groše* i *matapane*, kako bi njegovi kovovi lakše, a možda i neopazice ušli u optjecaj. Razlikovali su se samo natpisom. Poznate su dvije vrste srebrnog novca bana Pavla. Na prvoj vrsti, na prvom mjestu se nalazi banovo ime: *DUX PAVL*, a na drugom ime njegova brata Mladena I.: *BAN MLADEN*, koji je banovo od 1302. do 1304. godine. na drugoj vrsti javlja se uz Pavlovo ime još i ime njegova sina Mladena II.: *BAN MLADEN SECUNDUS*, koji je upravljao Bosnom od 1305. do 1312 godine, tj. do očeve smrti. Gdje se nalazila kovnica bana Pavla nije poznato, jer nam sačuvana povijesna vrela ne daju o tome podatke. Najvjerojatnije se nalazila u njegovom utvrđenom gradu Skradinu, gdje je on rado i često boravio. Srebro za kovanje novca ban Pavao nije mogao nabavljati u Hrvatskoj jer se na području njegove Banovine nije nalazio nijedan rudnik srebra. Ali kad je ban Pavao postao gospodar Bosne, nabavljao je srebro iz bosanskih rudnika i počeo s kovanjem novca, kao što su to činili i kasniji bosanski vladari, banovi i kraljevi.¹²

Grof Nikola Zrinski III. (1489.-1534.) također je kovao vlastiti novac, 1521. godine imao je svoju kovnicu novca u Gvozdanskom, kovao je *srebrne denare* od srebra dobivenog iz vlastitih rudnika. Prema kvaliteti novca zaključuje se da je imao odlične majstore kovače, njegovi *denari* iz 1521. i 1526. godine kovani su od dobrog 8-lotnog srebra i svojim sadržajem odgovaraju starijem državnom novcu – *moneta antiqua*. Pored *denara*, Nikola II. je kovao *groše*, *talire* i *pfenige*.¹³

Izvornim hrvatskim novcem smatraju se kovanice iz vremena vojskovođe (general), grofa i bana Josipa Jelačića Bužimskog (1801.-1859.). Bansko vijeće u vlastitoj kovnici novca u Zagrebu počelo je 1848. godine kovati *srebrni forint* (prosječne težine 9,50 g i promjera 26,5 mm), a 1849. i *bakreni križar* (prosječne težine 9,61 g i promjera 26,5 mm).¹⁴

Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) kuna je egzistirala kao službena novčanica (1 *kuna* = 100 *banica*). Tada je tiskan niz papirnih novčanica u izdanju Ministarstva narodnog gospodarstva, Državne

12 Usp. I. DOLENEC, *n. dj.*, str. 62.

13 Usp. *isto*, str. 74.-78.

14 Usp. *isto*, str. 81.-83.

riznice i Hrvatske državne banke. Kunu NDH i kunu Republike Hrvatske tiskala je ista tiskara, tj. Giesecke & Devrient u njemačkom gradu Leipzigu. U NDH kuna je službeno u optjecaj puštena 26. svibnja 1941. godine, paralelno s njom u optjecaju su bile njemačke *Reichsmarke* (do 23. kolovoza 1941.) i talijanske lire (do 31. prosinca 1941.). Nakon navedenih datuma, kuna je bila isključivo službeno platežno sredstvo u NDH. Novčanice kune u optjecaj su puštene sljedećim redoslijedom: 50.00, 100.00, 500.00 i 1.000.00 kn (26. svibnja 1941.), 10,00 kn (30. kolovoza 1941.), 50 banica 1 i 2 kn (25. rujna 1942.), 5.000.00 kn (15. srpnja 1943.) 1.000.00 i 5.000.00 kn (1. rujna 1943.). Pored ovih novčanica, u optjecaj su trebale biti puštene novčanice od 10.000.00 i 50.000.00 kuna. Probni otisak novčanice od 10.000.00 kuna napravljen je 1. rujna 1943. (jedini poznati primjerak nalazi se u Lajpciškom muzeju), a priprema novčanice od 50.000.00 kuna napravljena je 28. veljače 1945. godine, ali nikada nije puštena u tisak. U NDH s kovanim novcem je bilo manje uspjeha, izrađena je nekolicina pokusnih otkova, koji su bili likovno izvanredno uređeni primjeri banica i kuna, ali zbog visoke inflacije i ratnih prilika nije došlo do masovnog kovanja i puštanja u optjecaj. Zbog toga, izdane su male i neugledne cinčane kovanice od 2 i 1 kune. Pored toga, kovan je i neslužbeni zlatnik od 500.00 kuna, a od kojega je poznato i nekoliko vrsta pokusnih otkova. Tečaj kune u odnosu na njemačku *Reichsmarku* (RM) se u više navrata mijenjao: 26. srpnja 1941. 1 RM = 20.00 KN, 31. prosinca 1941. 1 RM = 25.00 KN, 31. prosinca 1942. 1 RM = 37.50 KN, 31. prosinca 1943. 1 RM = 40.00 KN, 31. prosinca 1944. 1 RM = 80.00 KN, 6. svibnja 1945. 1 RM = 120.00 KN. Nakon sloma NDH konverzija kune za dinar Demokratske Federativne Republike Jugoslavije (DFRJ) je vršena u razdoblju od 30. lipnja do 9. srpnja 1945. godine u omjeru 40.00 KN = 1 dinar.

Tijekom devetnaestog i dvadesetog stoljeća na hrvatskom nacionalnom prostoru je uglavnom kolao strani novac: austro-ugarski, austrijski u Istri i Dalmaciji, ugarski u sjevernoj Hrvatskoj, talijanski u krajevima pod talijanskom vlašću između dva svjetska rata i za vrijeme Drugog svjetskog rata, mađarski u Međimurju i Baranji za vrijeme Drugog

svjetskog rata, njemačka *Reichsmarke* na području NDH tijekom Drugog svjetskog rata.¹⁵

Hrvatski nacionalni prostor tijekom egzistiranja dviju Jugoslavija bio je integralni dio njihova novčanog sustava, odnosno pripadao je novčanom području Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca do 1929., Kraljevine Jugoslavije do 1941. i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije nakon Drugog svjetskog rata, odnosno do 23. prosinca 1991. godine kada je uveden hrvatski dinar umjesto dinara SFRJ. Naime, tada je uspostavljen novčani suverenitet Republike Hrvatske. Stoga će u kratkim crtama biti prikazana novčana jedinica Kraljevine SHS (Kraljevine Jugoslavije) i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

U Kraljevini Jugoslaviji dinar je bio novčana jedinica i to prema zakonskim odredbama Zakona o narodnoj banci od 20. siječnja 1920. godine i prema Zakonu o novcu od 11. svibnja 1931. godine, čiji je članak 1. glasio: «Novčana jedinica Kraljevine Jugoslavije je dinar. Vrijednost dinara odgovara vrijednosti težine dvadeset šest i po miligrama čistog zlata.». Nakon završetka Drugog svjetskog rata formirana je nova Jugoslavija, koja je također kao svoju novčanu jedinicu usvojila dinar. To je učinjeno temeljem zakonskih odredaba Zakona o povlačenju i zamjeni okupatorskih novčanica od 5. travnja 1945. godine, a u kojem je između ostalog navedeno: „Novčana jedinica Demokratske Federativne Jugoslavije je dinar – skraćeno: din., koji se dijeli na 100 para – skraćeno p.“¹⁶

2. Novčani sustav Republike Hrvatske

Neposredno nakon proglašenja državne nezavisnosti i samostalnosti Republike Hrvatske, Narodnoj banci Hrvatske i Narodnoj banci Slovenije, kao konstitutivnim dijelovima sustava Narodne banke SFRJ, Savjet guvernera uskratio je u lipnju 1991. godine pravo na povlačenje sredstava iz primarne emisije, povlačenje gotovog novca koji ona emitira i pristup deviznom tržištu, odnosno kupovinu deviza ovlaštenih banaka

15 D. PREBEG, „Njemačke novčanice Reichskreditkassenschein – sredstvo plaćanja u NDH“, *Numizmatičke vijesti*, br. 59/2006., Zagreb, str. 240.-249.

16 Usp. M. BREKALO, *Ratna monetarna unija SRJ, RS i RSK*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2012., str. 29.-31.

iz Hrvatske i Slovenije od Narodne banke SFRJ. Tim činom Narodna banka Hrvatske i Narodna banka Slovenije bile su isključene iz jedinstvenoga novčanog sustava¹⁷ SFRJ koji se nedugo nakon toga raspao.

Izgradnju novčanog sustava u Republici Hrvatskoj treba promatrati paralelno, njegov razvoj dijeli se u dvije faze, prva faza trajala je od 6. listopada 1991. do 10. svibnja 1994. godine, odnosno do trenutka kada je započela druga faza koja traje do danas, glavno njezino obilježje je uvođenje kune kao trajne hrvatske nacionalne novčanice, koja će to biti sve do ulaska Republike Hrvatske u Europsku monetarnu uniju, odnosno eurozonu.

Prvi novčani akt u Republici Hrvatskoj donijela je Vlada Republike Hrvatske na sjednici održanoj 6. listopada 1991. godine kada je donijela Uredbu o mjerama zaštite Republike Hrvatske od moguće zlouporabe dinara.¹⁸ Ovom Uredbom u Republici Hrvatskoj privremeno je bila ograničena uporaba gotovine od strane fizičkih osoba za svako pojedino plaćanje pravnim osobama i fizičkim osobama koje obavljaju djelatnost trgovine ili obavljaju usluge na temelju prodaje robe ili obavljanja usluga za iznose veće od 5.000 dinara. Sva plaćanja iznad 5.000 dinara mogla su se obaviti instrumentima bezgotovinskoga platnog prometa (čekovima po tekućim računima građana, kreditnim karticama i preko tekućih i žiro-računa virmanskim nalogom). Banke, pošte, Služba društvenog knjigovodstva i druge financijske organizacije bile su dužne provjeriti izvor sredstava za svaki gotovinski polog veći od 10.000 dinara. Ukoliko polagač nije bio u stanju odgovarajućom ispravom dokazati podrijetlo pologa, banke, pošte, Služba društvenog knjigovodstva i druge financijske organizacije mogle su prihvatiti polog samo u iznosu do 10.000

17 Novčani sustav je skup zakonskih i podzakonskih propisa koji uređuju poslovnu politiku novčanih institucija, odnosno financijskih institucija koje kreiraju novac kao sredstvo plaćanja. Novčani propisi uređuju konstitutivne, funkcionalne i tehničke karakteristike novca jedne zemlje, koje se ogledaju: u odnosu novca prema vlastitom pokriću (zlatu, devizama, izvozu robe itd.); u odnosu domaćeg novca prema stranim valutama (odnos tečajeva, konvertibilnosti); u odnosima novčanih tijekova prema robnim tijekovima (razine cijena, promjene proporcija u robno-novčanim odnosima, novac kao instrument robnog prometa i sl.); u tehničkim rješenjima novčanog prometa (metalni novac, papirni novac bez konvertibilnosti i sl.). Hrvatski novčani sustav čini skup zakonskih i podzakonskih propisa koji reguliraju/uređuju poslovanje Hrvatske narodne banke i poslovnih banaka.

18 Usp. „Narodne novine“ (NN), br. 53a/1991.

dinara. Izuzetno, mogao se novac položiti i u iznosu većem od 10.000 dinara uz izjavu polagača u pisanom obliku o podrijetlu pologa i uz navođenje broja računa i kod kojih banaka su ti računi otvoreni. U putničkom prometu s inozemstvom i republikama (državama), koje imaju drugačiju novčanu jedinicu, domaće i inozemne osobe mogle su iznositi i unositi u Republiku Hrvatsku efektivne dinare do svote od 1.200 dinara po osobi.

Drugi, i najvažniji, korak prema izgradnji novčanog sustava u Republici Hrvatskoj je osnivanje Narodne banke Hrvatske. Dakle, o prvim novčanim učincima u Republici Hrvatskoj možemo govoriti nakon što je 23. prosinca 1991. godine stupila na snagu uredba sa zakonskom snagom Vlade Republike Hrvatske na temelju koje je osnovana Narodna banka Hrvatske (Uredba o Narodnoj banci Hrvatske).¹⁹ Navedenom Uredbom Narodna banka Hrvatske je postala središnja banka Republike Hrvatske, istovremeno je na snagu stupila Odluka o uvođenju hrvatskog dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske,²⁰ kao i niz drugih odluka iz djelokruga rada Narodne banke Hrvatske i poslovnih banaka. Točkom I. Odluke o uvođenju hrvatskog dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske određeno je da je u Republici Hrvatskoj, za vrijeme do izdavanja novčanica i kovanog novca koji glase na novčanu jedinicu Republike Hrvatske (člankak 34. Uredbe o Narodnoj banci Hrvatske),²¹ zakonito sredstvo plaćanja je hrvatski dinar, koji

19 Temeljem odredbe članka 1. *Zakona o ovlaštenju Vlade Republike Hrvatske za donošenje uredbi kojima će uređivati pojedina pitanja iz djelokruga Sabora Republike Hrvatske* (NN, br. 39/1991.), Vlada Republike Hrvatske na sjednici održanoj 8. listopada 1991. donijela je *Uredbu o Narodnoj banci Hrvatske*. Ova *Uredba* sa zakonskom snagom objavljena je 13. prosinca 1991. godine u „Narodnim novinama“, br. 71/1991.

20 Usp. NN, br. 71/1991.

21 Usp. Članak 34., Novčana jedinica Republike Hrvatske je „HRVATSKA KRUNA“, koja se dijeli na sto „BANICA“. Međutim, *Zakonom o izmjenama Zakona o Narodnoj banci*, NN, br. 79/1993., izmijenjen je naziv hrvatske monete, umjesto „Hrvatske krune“ uvedena je „Hrvatska kuna“, a umjesto „Banice“ uvedena je „Lipa“. Kuna kao hrvatska novčana jedinica uvedena je 30. svibnja 1994. godine kada je kao stalni hrvatski novac zamijenila privremeni hrvatski dinar. Hrvatska moneta dobila je naziv kuna zbog povijesnih razloga, naime, kao novčano sredstvo u srednjem vijeku rabilo se kunsko krzno, kunovina ili kunina. Lik kune pojavio se na hrvatskom novcu u trinaestom stoljeću, kada je na banskim denarima i poludenarima kovan lik kune u trku nalijevo ili nadesno. Kako je već navedeno, za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) kuna je egzistirala kao službena novčanica (1 kuna = 100 banica).

se koristi za sva gotovinska i bezgotovinska plaćanja, za iskazivanje cijena proizvoda i usluga te drugih novčanih vrijednosti i iznosa. Kratica za oznaku valute hrvatskog dinara je: CRD.

Tadašnji ministar financija Jozo Martinović donio je četiri rješenja koja su bila potrebna zbog uvođenja u optjecaj hrvatskoga dinara, to su: Rješenje o apoenima, obliku i temeljnim obilježjima hrvatskoga dinara;²² Rješenje o stavljanju novčanica hrvatskoga dinara u optjecaj;²³ Rješenje o povlačenju novčanica koje glase na dinare SFRJ iz optjecaja na teritoriju Republike Hrvatske;²⁴ Rješenje o povlačenju kovanog novca koji glasi na dinare SFRJ iz optjecaja na teritoriju Republike Hrvatske.²⁵ Istovremeno je generalni direktor Službe društvenog knjigovodstva Hrvatske Bogomil Cota donio Upute u svezi sa zamjenom gotovog novca.²⁶

Novčanice hrvatskog dinara izdane su u apoenima od 1, 5, 10, 25, 100, 500 i 1.000. Novčanice od 1, 5 i 10 hrvatskih dinara tiskane su u tiskari „Zrinski“ u Čakovcu, činile su prvu emisiju novčanica od 8. listopada 1991. godine, a novčanice od 25, 100, 500, 1000, 2.000, 5.000 i 10.000 hrvatskih dinara činile su drugu emisiju novčanica od 15. siječnja 1992. godine, tiskane su u tiskari „Tumpa Bruk“ u Tumpi, Švedska. Novčanice hrvatskog dinara izdane sukladno Odluci o uvođenju hrvatskog dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske i Rješenju o apoenima, obliku i temeljnim obilježjima hrvatskog dinara stavljene su u optjecaj 23. prosinca 1991. godine.

Narodna banka Hrvatske s danom primjene Rješenja o stavljanju novčanica hrvatskog dinara u optjecaj počela je povlačiti iz optjecaja na teritoriju Republike Hrvatske novčanice i kovani novac koje glase na dinare SFRJ. Zamjenu dinara SFRJ, tzv. Yu dinara, za hrvatske dinare (CRD) obavili su: Služba društvenog knjigovodstva (SDK) Republike Hrvatske, banke, pošte i druge financijske organizacije. Novčanice i kovani novac koji je glasio na Yu dinare zamijenjen je za hrvatske dinare

22 Usp. NN, br. 71/1991.

23 Usp. *isto*.

24 Usp. *isto*.

25 Usp. *isto*.

26 Usp. *isto*.

u omjeru 1: 1. Zamjena Yu dinara trajala je od 23. prosinca 1991. do 31. prosinca 1991. godine.

U okviru prve faze izgradnje novčanog sustava Republike Hrvatske neizbježno je spomenuti njezin prijam u Međunarodni monetarni fond. Naime, nakon dugotrajnih konzultacija koje su trajale oko godinu dana, Izvršni odbor Međunarodnog monetarnog fonda donio je 14. prosinca 1992. godine tri odluke koje su bile od vitalnog značenja za primitak Republike Hrvatske i drugih novonastalih država na području nekadašnje SFRJ u punopravno članstvo, to su: SFRJ je prestala postojati, a samim time i biti članicom MMF-a; predložio je modalitet za raspodjelu imovine i dugove bivše SFRJ prema MMF-u na države sljednice i ponudio je novonastalim državama mogućnost učlanjenja u MMF parcijalnom sukcesijom. Međunarodni monetarni fond je odredio pet država sljednica imovina i dugova bivše SFRJ i to: Republiku Bosnu i Hercegovinu, Republiku Hrvatsku, Republiku Makedoniju pod nazivom Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija, Republiku Sloveniju i Saveznu Republiku Jugoslaviju. U pogledu imovine i dugova određeno je da 28,49% otpada na Republiku Hrvatsku. Treba istaknuti da se nije tražilo od novonastalih država da se unaprijed suglase s utvrđenim njihovim odnosima imovine i dugova bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ostavljena im je mogućnost osporavanja pojedinačnih udjela uz arbitražu sukladno odredbama članka XXIX(c) Statuta Međunarodnog monetarnog fonda.²⁷

Na početku druge faze izgradnje novčanog sustava Republike Hrvatske, hrvatska je kuna postala stabilna valuta. Druga faza, koja je značila potpunu izgradnju novčanog sustava Republike Hrvatske, otpočela je 10. svibnja 1994. godine, a karakterizira je donošenje sljedećih odluka Narodne banke Hrvatske: Odluke o izdavanju novčanica i kovanoga novca koji glase na novčanu jedinicu Republike Hrvatske;²⁸ Odluke o

²⁷ Usp. Z. ROGIĆ, *Učlanjenje Hrvatske u Međunarodni monetarni fond*, Organizator, Zagreb, 1996., str. 393.-403.; *Statut Međunarodnog monetarnog fonda s amandmanima*, NN („Međunarodni ugovori“), br. 3/1992.; *Zakon o ratifikaciji Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore*, „Službeni list SFRJ“ (SL SFRJ), „Međunarodni ugovori“, br. 1/1980.

²⁸ Usp. NN, br. 37/1994.

puštanju u optjecaj novčanica i kovanoga novca kuna i lipa;²⁹ Odluke o zamjeni novčanica hrvatskog dinara za novčanice i kovani novac koji glase na kunu i lipu;³⁰ Odluke o povlačenju iz optjecaja novčanice hrvatskog dinara.³¹ Odluke o apoenima i osnovnim obilježjima novčanica i kovanoga novca kune i lipe.³²

Savjet Narodne banke Hrvatske na sjednici održanoj 10. svibnja 1994. donio je Odluku o apoenima i osnovnim obilježjima novčanica i kovanoga novca kune i lipe. Tada su uvedene novčanice od 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500 i 1000 kuna, kovanice od 1, 2 i 5 kuna te kovanice od 1, 2, 5, 10, 20 i 50 lipa.

Vlada Republike Hrvatske je na sjednici održanoj u Zagrebu 12. svibnja 1994. godine donijela Odluku o prestanku važenja Odluke o uvođenju hrvatskog dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske te o načinu i vremenu preračunavanja iznosa izraženih u hrvatskim dinarima u kune i lipe.³³ Temeljem te Odluke puštene su u optjecaj kune i lipe 30. svibnja 1994. za Dan državnosti Republike Hrvatske, kada je ujedno i započela zamjena novčanica hrvatskoga dinara, koja je trajala do 31. prosinca 1994. Zamjena je obavljena u odnosu jedna kuna za tisuću dinara koju su obavile Narodna banka Hrvatske, Zavod za platni promet, komercijalne banke i HPT.

3. Narodna banka Hrvatske

Ako ne računamo razdoblje Drugoga svjetskoga rata, Hrvatska je svoju emisijsku banku prvi put dobila 23. prosinca 1991. godine kada je Uredbom o Narodnoj banci Hrvatske osnovana Narodna banka Hrvatske. Narodna banka Hrvatske po ovoj Uredbi pravni je sljednik Narodne banke Hrvatske koja je djelovala po Zakonu o Narodnoj banci Hrvatske³⁴ i po Zakonu o Narodnoj banci Jugoslavije i jedinstvenom novčanom poslovanju narodnih banaka republika i narodnih banaka

29 Usp. *isto*.

30 Usp. *isto*.

31 Usp. *isto*.

32 Usp. *isto*.

33 Usp. *isto*.

34 Usp. NN, br. 55/1989. i 9/1991.

autonomnih pokrajina.³⁵ Međutim, tijekom egzistiranja Socijalističke Republike Hrvatske Narodna banka Hrvatske nije bila samostalna, ona je prema odredbama članka 339. Ustava SRH bila samo posebna organizacija jedinstvenog novčanog sustava SFRJ koja je zajedno s drugim narodnim bankama republika i pokrajina provodila mjere zajedničke emisijske politike. Dakle, o prvim novčanim učincima u Republici Hrvatskoj možemo govoriti nakon što je 23. prosinca 1991. godine stupila na snagu navedena Uredba Vlade Republike Hrvatske prema kojoj je Narodna banka Hrvatske postala središnja banka Republike Hrvatske, istodobno je stupila Odluka Vlade o uvođenju hrvatskoga dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske kao i niz drugih odluka iz djelokruga rada Narodne banke Hrvatske i poslovnih banaka.

Ustav Republike Hrvatske³⁶ odredio je u članku 53. Narodnu banku Hrvatske kao središnju banku Republike Hrvatske i utvrdio njezine odgovornosti: „Narodna banka Hrvatske je središnja banka Republike Hrvatske. Narodna banka Hrvatske odgovorna je, u okviru svojih prava i dužnosti, za stabilnost valute i za opću likvidnost plaćanja u zemlji i prema inozemstvu. Narodna banka Hrvatske u svom radu je samostalna i odgovorna Hrvatskom saboru. Dobit ostvarena poslovanjem Narodne banke Hrvatske pripada državnom proračunu. Položaj Narodne banke Hrvatske uređuje se zakonom“.³⁷

Dakle, Narodna banka Hrvatske je središnja banka Republike Hrvatske, odgovorna je za stabilnost valute i za opću likvidnost plaćanja u zemlji i prema inozemstvu, svojim djelovanjem podržava ciljeve ekonomske politike Republike Hrvatske, pri čemu ta potpora ne smije ugroziti stabilnost valute i opću likvidnost plaćanja u zemlji i inozemstvu. U obavljanju svojih poslova je samostalna i odgovorna Hrvatskom saboru.

35 Usp. SL SFRJ, br. 34/1989., 88/1989. i 61/1990.

36 *Ustav Republike Hrvatske*, NN, br. 56/1990., 135/1997., 8/1998., 113/2000., 41/2001. i 55/2001.

37 Člankom 15. Promjena Ustava Republike Hrvatske (studeni 2000.) izmijenjen je spomenuti članak 53. Ustava, koji sada glasi: „Hrvatska narodna banka je središnja banka Republike Hrvatske. Položaj, prava i dužnosti Hrvatske narodne banke uređuju se zakonom. Hrvatska narodna banka u svom radu je samostalna i odgovorna Zastupničkom domu Hrvatskog sabora“. Prije toga, odredbom članka 8. Ustavnog zakona o izmjenama i dopunama Ustava Republike Hrvatske (NN, br. 135/1997.) od 15. prosinca 1997. ime hrvatske središnje banke promijenjeno je u Hrvatska narodna banka.

Samostalno utvrđuje zadatke monetarne i devizne politike i mjere, u okviru svojih prava i dužnosti, za ostvarivanje utvrđenih zadataka monetarne i devizne politike.

4. Uspostava novčanog suvereniteta Republike Hrvatske

Uspostava novčanog suvereniteta Republike Hrvatske na njezinu cjelokupnom državnom teritoriju nije išla glatko, osnovni razlog tomu je bila privremena okupacija određenih područja. Za razliku od izgradnje novčanog sustava, čija se izgradnja može promatrati kroz dvije faze, uspostava novčanog suvereniteta prošla je kroz četiri faze, koje koincidiraju s fazama uspostave teritorijalnoga suvereniteta Republike Hrvatske. Prva faza otpočela je 19. prosinca 1991. godine kada je Vlada Republike Hrvatske donijela Odluku o uvođenju hrvatskog dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske. Druga faza otpočela je nakon 2. svibnja 1995. godine, odnosno poslije vojno-redarstvene akcije kodnog imena „Bljesak“, kada je oslobođeno područje zapadne Slavonije. Treća je faza otpočela nakon 7. kolovoza 1995. godine, tj. nakon vojno-redarstvene akcije kodnog imena „Oluja“, kada su oslobođena područja Banovine, Like, Korduna i sjeverne Dalmacije. Četvrta, posljednja faza otpočela je 15. rujna 1997. godine kada je na području Hrvatskog podunavlja izvršena konverzija dinara Savezne Republike Jugoslavije u hrvatsku kunu. Naime, tada je na cijelom državnom teritoriju uspostavljen novčani suverenitet, što nije bio slučaj s teritorijalnim suverenitetom koji je uspostavljen četiri mjeseca kasnije, odnosno 15. siječnja 1998. reintegracijom Hrvatskog podunavlja u ustavno-pravni sustav Republike Hrvatske kada su na ovome području profunkcionirale sve institucije hrvatskog pravnog sustava.³⁸

5. Hrvatski novac i EU

Nakon ulaska u Europsku uniju, a prije ulaska u eurozonu i uvođenja eura u optjecaj, Republika Hrvatska mora ispuniti kriterije konvergencije

³⁸ Usp. M. BREKALO, *Suverenitet Republike Hrvatske 1990.-1998.*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2009., str. 266.-271.

utvrđene Ugovorom iz Maastrichta, koji predstavljaju ekonomske uvjete kojim se procjenjuje spremnost zemalja članica Unije za sudjelovanje u ekonomskoj i monetarnoj uniji. Drugim riječima, prije ulaska u eurozonu Republika Hrvatska mora postići visok stupanj cjenovne stabilnosti uz stopu inflacije koja nije veća od 1,5% u odnosu na stopu inflacije u trima zemljama s najstabilnijim cijenama. Proračunski deficit se smije kretati najviše do 3 % BDP-a, a javni dug može iznositi najviše do 60 % BDP-a. Dakle, kontrola javnog duga i proračunskog deficita jedina su dva fiskalna kriterija konvergencije. Pored navedenog Republika Hrvatska mora imati stabilan tečaj, a prosječne nominalne kamatne stope ne smiju biti više od 2% u odnosu na kamatne stope triju zemalja Europske unije s najnižom stopom inflacije.³⁹

Republika Hrvatska kao nova članica Europske unije, zbog što bržeg zadovoljavanja navedenih kriterija iz Maastrichta, najprije mora pristupiti ERM-u II ili mehanizmu deviznih tečajeva, a u okviru kojeg ne smiju izvršiti devaluaciju nacionalne valute u odnosu na euro najmanje dvije godine. Nakon ulaska u Europsku monetarnu uniju (EMU) Republika Hrvatska mora najmanje dvije godine provesti u sustavu ERM-a. Naime, dok ne zadovolji kriterije konvergencije, Republika Hrvatska sudjeluje u ekonomskoj i monetarnoj uniji kao država članica uz iznimku uporabe eura te postupa s tečajem kune kao s pitanjem od zajedničkoga interesa.

Zaključak

Republika Hrvatska tijekom svoje povijesti nije uvijek autonomno kreirala svoj novčani sustav, odnosno nije imala uvijek u potpunosti uspostavljen novčani suverenitet kao dio ukupnog državnog suvereniteta.

Nakon završetka procesa osamostaljenja i izgradnje suvereniteta Republika Hrvatska je od kraja prosinca 1991. do svibnja 1992. priznata kao suverena i samostalna zemlja. Nakon međunarodnog priznanja Generalna skupština Ujedinjenih naroda na svojoj 46. sjednici 22. svibnja

³⁹ Usp. M. BREKALO, *Eurozona – pravni i ekonomski aspekti ulaska Republike Hrvatske*, Zbornik radova Druge međunarodne konferencije Razvoj javne uprave, Vukovar, 2012., str. 81.-97.

1992. primila je Republiku Hrvatsku s BiH i Slovenijom u punopravno članstvo Ujedinjenih naroda.

Kao subjekt međunarodnog prava Republika Hrvatska je autonomno kreirala svoj novčani sustav, odnosno imala je potpuni novčani suverenitet, a to se ogledao u autonomnom donošenju novčanih propisa, ustanovljenju nacionalne novčane jedinice, određenju vrijednosti nacionalne novčane jedinice i načinu održanja te vrijednosti, određenju oblika novčanica i kovanica kao platežnog i prometnog sredstva, ustroju novčanih tijela koja će voditi novčanu politiku itd. Dakle, kreiranjem svoga novčanog suvereniteta Republika Hrvatska nije snosila nikakvu odgovornost za eventualne posljedice koje bi zbog toga mogle zadesiti neku drugu državu ili strane državljane. Na drugoj strani, nakon done-sene političke volje o pristupanju Europskoj uniji, službena politika Republike Hrvatske dobrovoljno je donijela odluku o ograničenju, odnosno o gubitku novčanog suvereniteta nakon ulaska u EMU. Prema tome, ulaskom u EMU, odnosno eurozonu, Republika Hrvatska *ipso facto* i *ipso iure* gubi novčani suverenitet, ostaje bez mogućnosti autonomnog kreiranja novčane politike i bez nacionalne valute.

Izvori

- *Odluka o apoenima i osnovnim obilježjima novčanica i kovanoga novca kune i lipe*, NN, br. 37/1994.
- *Odluka o izdavanju novčanica i kovanoga novca koji glase na novčanu jedinicu Republike Hrvatske*, NN, br. 37/1994.
- *Odluka o povlačenju iz optjecaja novčanice hrvatskog dinara*, NN, br. 37/1994.
- *Odluka o puštanju u optjecaj novčanica i kovanoga novca kuna i lipa*, NN, br. 37/1994.
- *Odluka o uvođenju hrvatskog dinara kao sredstva plaćanja na teritoriju Republike Hrvatske*, NN, br. 71/1991.
- *Odluka o zamjeni novčanica hrvatskog dinara za novčanice i kovani novac koji glase na kunu i lipu*, NN, br. 37/1994.

- *Rješenje o apoenima, obliku i temeljnim obilježjima hrvatskoga dinara*, NN, br. 71/1991.
- *Rješenje o povlačenju kovanog novca koji glasi na dinare SFRJ iz opticaja na teritoriju Republike Hrvatske*, NN, br. 71/1991.
- *Rješenje o povlačenju novčanica koje glase na dinare SFRJ iz opticaja na teritoriju Republike Hrvatske*, NN, br. 71/1991.
- *Rješenje o stavljanju novčanica hrvatskoga dinara u opticaj*, NN, br. 71/1991.;
- *Statut Međunarodnog monetarnog fonda s amandmanima*, NN („Međunarodni ugovori“), br. 3/1992.
- *Upute u svezi sa zamjenom gotovog novca*, NN, br. 71/1991.
- *Uredba o mjerama zaštite Republike Hrvatske od moguće zlouporabe dinara*, NN, br. 53a/1991.
- *Uredba o Narodnoj banci Hrvatske*, NN, br. 71/1991.
- *Ustav Republike Hrvatske*, NN, br. 56/1990., 135/1997., 8/1998., 113/2000., 41/2001. i 55/2001.
- *Zakon o Narodnoj banci Hrvatske*, NN, br. 55/1989. i 9/1991.
- *Zakon o Narodnoj banci Jugoslavije i jedinstvenom novčanom poslovanju narodnih banaka republika i narodnih banaka autonomnih pokrajina*, SL SFRJ, br. 34/1989., 88/1989. i 61/1990.
- *Zakon o ovlaštenju Vlade Republike Hrvatske za donošenje uredbi kojima će uređivati pojedina pitanja iz djelokruga Sabora Republike Hrvatske*, NN, br. 39/1991.
- *Zakon o ratifikaciji Bečke konvencije o sukcesiji država u odnosu na ugovore*, SL SFRJ (Međunarodni ugovori), br. 1/1980.

Literatura

- BREKALO, M., *Eurozona – pravni i ekonomski aspekti ulaska Republike Hrvatske*, Zbornik radova Druge međunarodne konferencije Razvoj javne uprave, Vukovar, 2012.

- BREKALO, M., *Monetarni suverenitet i eurozona*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2011.
- BREKALO, M., *Ratna monetarna unija SRJ, RS i RSK*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2012.
- BREKALO, M., *Suverenitet Republike Hrvatske 1990.-1998.*, Svjetla grada d.o.o., Osijek, 2009.
- DOLENEC, I., *Hrvatska numizmatika: kovani novac, papirni novac, radne marke, privatna izdanja kovanog novca – žetoni: od početka do danas*, Prvi hrvatski bankovni muzej Privredne banke Zagreb, Zagreb, 1993.
- DVORNIK, I., *Novac i novčana politika*, Liburnija/Školska knjiga, Rijeka/Zagreb, 1980.
- MEICHSNER, V., *Osnove monetarnog prava*, Informator, Zagreb, 1981.
- MIRNIK, I., *Novac i njegova uloga u srednjovjekovnoj Hrvatskoj i Slavoniji*, *Crkvena kulturna dobra br. 5*, Godišnjak Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 2008.
- PREBEG, D., *Njemačke novčanice Reichskreditkassenschein – sredstvo plaćanja u NDH*, Numizmatičke vijesti, br. 59/2006., Zagreb
- ROGIĆ, Z., *Učlanjenje Hrvatske u Međunarodni monetarni fond*, Organizator, Zagreb, 1996.
- ŠIŠIĆ, F., *Povijest Hrvata, pregled povijesti hrvatskog naroda 600.-1526.*, prvi dio, Logos, Split, 2004.